

EURO (AVRUPA PARA BİRİMİ)

*Nevin ATAKAN
Sayıştay Uzman Denetçisi*

1.Giriş

1 Ocak 1999'da 290 milyon nüfusu, ortak para birimi, tek merkez bankası, ortak para ve faiz politikasıyla yeni bir Avrupa yaratılması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu entegrasyon ile Avrupa Birliği nihai hedefi olan siyasi birliğe daha da yaklaşacaktır.

Tam üye olmayı hedeflediğimiz Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik ve parasal birliğe geçişi, Türkiye'nin de kayıtsız kalmaması gereken bir süreci başlatmaktadır ve Avrupa entegrasyon sürecinin ulaştığı yeni boyut, AB ile gümrük birliğini hayata geçirmiş ve dünya ekonomisi ile entegrasyon çabalarını yoğunlaştırmış bulunan Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'de makro ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmalı, kronikleşen enflasyon, bütçe ve sosyal güvenlik sistemi açıkları başta vergi reformu olmak üzere alınacak yapısal tedbirlerle Maastricht kriterlerine uyum sağlayacak seviyelere indirilmelidir.

Bu noktada EURO olgusu, Türkiye için yeni bir şanstır. Topyekün "yeniden organize olmak" değişen ve gelişen dünya ve özellikle AB konjonktürüne yeniden uyum sağlamak için çok güzel bir fırsattır.

2. Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) tek bir ekonomik pazar içerisinde tek bir parasal politika anlamına gelmektedir ve dolayısıyla tek pazarın mantıksal uzantısıdır. Bu program, tüm üye ülkelerin ekonomilerinin belli kriterlere uymak zorunda olduğu, işgücü, hizmet ve malların, sermayenin serbestçe dolaşabildiği ve ortak bir Avrupa parasının kullanıldığı bir Avrupa devleti yaratmayı öngörmektedir.

Bu çerçevede Tek Pazar oluşturma gereği ve 1987'de kabul edilen Tek Avrupa Senedi ile birlikte Roma Antlaşması'nda önemli bir değişiklik yapılarak ilk kez Ekonomik ve Parasal Birlik başlığı Antlaşma'ya eklenmiştir.

Haziran 1988'de ise Devlet ya da Hükümet Başkanları, tek pazarın tamamlanmasına yönelik programın bir parçası olarak, ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda yeni bir girişim başlatmışlardır. Talepleri üzerine, Komisyon Başkanı Jacques Delor'un başkanlığını yaptığı yüksek

düzeyle bir kurul, bu hedefe ulaşılma yollarını ve imkanlarını değerlendirmek üzere toplanmış, Nisan 1989'da görevini tamamlayarak ekonomik ve parasal birliği kurabilmek için uyulması gereken koşulları ayrıntılarıyla belirleyen ve bu hedefe ulaşılması için üç aşamalı bir plan öneren Delors Raporu'nu yayımlamıştır. Rapor, topluluk liderleri tarafından Haziran 1989'da kabul edilmiş ve sonraki eylemler için temel alınmıştır.

9-10 Aralık 1991 tarihinde ise Maastricht'de toplanan Topluluk üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi " Avrupa Birliği Antlaşması" üzerinde mutabakata varmışlardır. Böylece Avrupa Birliği'nin hukuki temelleri atılmıştır. Sözkonusu hukuki dönüşüm, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nı Tek Senet'den sonra bir kez daha değiştiren ve siyasi ve ekonomik nitelik taşıyan, biri Siyasi Birlik, diğeri Ekonomik Birliğe ilişkin olmak üzere iki sözleşmenin Topluluğa üye ülke Devlet ve Hükümet Başkanlarının paraflamasıyla sağlanmıştır.

Delors Raporu'nda olduğu gibi Birlik Antlaşmasında da EPB'e üç aşamalı olarak geçilmesi planlanmaktaydı.

Birinci Aşama

İlk aşamanın başlangıç tarihi 1 Temmuz 1990 olarak belirlenmişti ve bu tarihten itibaren üye devletler arasındaki para ve sermaye hareketleri üzerindeki tüm sınırlamalar (sadece birkaç istisna dışında) kaldırıldı. Üye devletlerin ekonomik politikalarının daha sıkı koordinasyonu ve ortak denetimi öngörüldü ve merkez bankaları arasındaki işbirliği, Merkez Bankaları Yöneticiler Kurulu ile güçlendirildi. Bu aşama 31 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir.

İkinci Aşama

1 Ocak 1994 tarihinde başlayan ikinci aşama 31 Aralık 1998 tarihinde tamamlanmıştır. Tek para politikasının sağlanmasında gerekli sorumluluğu almak üzere alt yapının oluşturulması bu aşamanın en önemli hedefidir. Bu amaçla Avrupa Merkez Bankası (AMB) kuruluncaya kadar görev yapacak ve temel amacı üye ülkelerin borç politikaları arasındaki büyük çaplı yakınlaşmayı ve koordinasyonu sağlamak olan Avrupa Para Enstitüsü (APE) 1994 yılında Frankfurt'ta kurulmuştur.

Üçüncü Aşama

EPB'in son aşamasına geçiş öncesinde, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen bazı makro büyüklükler açısından yakınlaştırma kriterleri tesbit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'na göre bu kriterler:

* Herhangi bir üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülke ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemelidir. Bu kriterlerin yorumunda hiçbir esneklik yoktur.

* Üye ülke bütçe açıkları GSYİH'nın yüzde 3'ünü aşmamalıdır. Referans değeri son derece bağlayıcıdır.

* Herhangi bir üye ülkenin uzun vadeli devlet tahvili faiz oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin faiz oranı ortalamasını 2 puandan fazla geçmemelidir.

* Üye ülkenin kamu borçları, GSYİH'nın yüzde 60'ını geçmemelidir. Bu referans değerinin aşıldığı ülkelerde, oranın düşürülmesi yolunda tutarlı çaba gösterilmesi şarttır.

* Üye ülke paraları Avrupa Para Sistemi Döviz Kuru Mekanizmasına dahil olmalı ve son iki yılda normal dalgalanma marjı içinde bulunmalıdır.

Söz konusu marj, Maastricht Antlaşması'nda +/-2.25 olarak belirlenmiş olup bu marjlar 1992 ve 1993 yıllarında mali piyasalarda yaşanan krizler nedeni ile +/- 15 olarak yeniden düzenlenmiştir. Almanya ile Hollanda, ikili anlaşma yaparak, Alman Markı ile Hollanda Florini arasındaki dalgalanma marjını +/- 2.25 olarak muhafaza etmişlerdir.

Diğer taraftan EPB'in ikinci aşamasında Parasal Birliğe hazırlık çerçevesinde, ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Parasal Birlik'ten sonra da bütçe kriterine uyumu sağlayacak olan ve İstikrar Paktı olarak isimlendirilen bir uyarı sistemi ve yaptırım süreci de öngörülmüştür. Bu nedenle, ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı ve İstikrar Paktı da sözkonusu beş ekonomik kriteri destekleyen ve devamını sağlayan unsurlar olarak belirlenmiştir.

Maastricht Antlaşması ile başlayan bu süreç, tek parayı kullanacak ülkelere bir uyum süresi sonunda Ekonomik ve Parasal Birliğe üye olma imkanını getirmiştir. 14 ülke bu uyum kriterlerinin getirdiği yükümlülükleri yerine getirerek tek paraya geçme hakkını kazanmışlardır. Bu ülkelerden İngiltere, Danimarka ve İsveç kendi istekleri ile tek para bölgesine şimdilik dahil olmamışlar, uyum kriterlerini yerine getiremeyen Yunanistan ise alınmamıştır.

Resmi olarak 1 Ocak 1999'da başlayan üçüncü aşama iki adımda gerçekleştirilecektir. 31 Aralık 2002'ye kadar sürecek olan ilk adımda EPB'ye katılan üye ülkelerin birbirlerine ve EPB'in ortak parası Euro'ya karşı döviz kurları geri dönülemez şekilde sabitlenmiş, ECU sepetinin varlığı sona ermiş, ulusal paralar 1 EURO=1 ECU olmak üzere dönüşüm kuru üzerinden Euro'ya dönüştürülmüştür.

Bu tarihten itibaren ortak para birimi olan Euro kaydi olarak kullanılmaya başlanmış, bankacılık işlemleri, interbank hisse senedi ve

döviz işlemlerinin Euro cinsinden gerçekleştirilmesine geçilmiş banka mevduatları, sözleşmeler, devlet tahvilleri ve bonolar, çek, senet ve diğer ödeme araçlarında ise hesap ve ödeme birimi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Avrupa Birliği Konseyi Avrupa Topluluğunu kuran Maastricht Antlaşmasının 1994 (4) üncü maddesine uygun olarak AB Komisyonunun önergesi üzerine AMB'nin da görüşünü alarak 31 Aralık 1999'da geri dönülmez Euro dönüşüm oranlarını aşağıdaki şekilde kabul etmiştir.

1 Ocak 1999 tarihinden itibaren geçerli olan sabit ve geri dönülmez Euro dönüşüm oranları.

ULUSAL PARA BİRİMİ	1 EUR=
Belçika Frankı	40,3399
Alman Markı	1,95583
İspanyol Pezatası	166,386
Fransız Frankı	6,55957
İrlanda Lirası	0,787564
İtalyan Lireti	1936,27
Lüksemburg Frankı	40,3399
Hollanda Florini	2,20371
Avusturya Şilini	13,7603
Portekiz Esküdosu*	200.482
Finlandiya Markkası	5,94573

İlk adımın üç yıl gibi uzun bir süreyi kapsamasının nedeni başta Euro madeni para ve banknotlarının basımı olmak üzere bir takım teknik hazırlıkları da gerektirmesidir.

Üçüncü aşamanın ikinci adımı 1 Ocak 2002'de başlayacaktır. 2002 yılının ilk altı ayında ulusal paralar ve Euro, birlikte tedavülde bulunacaktır. Son aşamanın kısa tutulması geçiş sürecindeki belirsizlikleri azaltmak açısından son derece önemlidir. Ulusal paralar ile Euro'nun birlikte tedavülde olması perakende piyasalarda iki çeşit fiyat verilmesini ve iki çeşit nakit ödeme sisteminin oluşmasını beraberinde getirecektir. Euro alanında tüketicilerin yeni fiyat yapısına uyum sağlamasını kolaylaştırmak için fiyatlar hem Euro, hem de ulusal paralar cinsinden belirlenecektir. 1 Temmuz 2002 tarihinde ise ulusal para birimlerinin tedavülü sona

erdirelecektir. Ayrıca, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren Euro alanı dışındaki ülkelerde de Euro efektif olarak kullanılacaktır.

Üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (The European System Of Central Banks) kurulmuş bulunmaktadır. Bu sistemde ulusal merkez bankaları Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin birer parçası konumunda olacaklar ve Avrupa Merkez Bankası'nın koyduğu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstereceklerdir. Bu kurumsal yapı sonucunda Para Birliği'ne üye ülkeler para politikasında bağımsızlıklarını kaybetmelerinin yanısıra herhangi bir ülkeye özgü ekonomik krizde bağımsız hareket edemeyeceklerdir.

Avrupa Merkez Bankası'nın temel hedefleri; fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi, Euro'nun değerinin saptanması ve korunması için gerekli para politikalarının yürütülmesi, orta dönemli para hedeflerinin belirlenmesi olarak kararlaştırılmıştır. Avrupa Merkez Bankası, para politikası stratejisi olarak parasal büyüklük hedefini ara hedef, enflasyonu ise nihai hedef olarak seçmiştir.

3. Euro İle İlgili Hukuki Düzenlemeler

EPB'in üçüncü ve son aşaması olan 1 Ocak 1999 ile 1 Ocak 2002 tarihleri arasında, üye ülkelerin ulusal para birimlerinin, Birliğin ortak para birimi olan Euro'ya dönüşümünün hukuki çerçevesi ile ilgili olarak, AB Konseyi tarafından hazırlanmış iki ayrı tüzük bulunmaktadır.

- Maastricht Antlaşması'nın 235. maddesine istinaden Avrupa Birliği Konseyi tarafından çıkarılan EC 1103/97 sayılı Tüzük 20 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, tüm AB üyesi ülkeler için geçerlidir. Bu çerçevede;

- 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 1 ECU, 1:1 oranında (1ECU=1EURO) Euro'ya çevrilecektir.

- Sözleşmelerin Sürekliliği İlkesi (Continuity Of Contracts) çerçevesinde, sözleşmelerin ve hukuki enstrümanın şartlarında değişikliğe yol açmayacak veya herhangi bir hukuki enstrümana dayalı olarak bir edimi yerine getirirken, akdin taraflarına bir mazeret öne sürme ya da sözleşmeyi tek taraflı olarak değiştirme ve feshetme hakkını vermeyecektir.

Euro'nun yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılmış sözleşmeler imza tarihinde geçerli olan ulusal paralar cinsinden geçerli olmaya devam edecek, anılan sözleşmelerde değişiklik yapılması tarafların isteğine bağlı olacaktır. Aynı zamanda sabit faizli borç enstrümanları açısından da Euro'nun yürürlüğe girmesi borçlu tarafından ödenecek nominal faiz üzerinde herhangi bir değişiklik de yapmayacaktır.

• Euro'nun EPB'e üye ülkelerin paraları cinsinden değeri 6 rakam (six significant figures) olarak belirlenecektir. Euro'ya dönüşüm sırasında 1 Ocak 1999 tarihinde resmen saptanan ve geri dönüşü olmaksızın kesinleştirilen pariteler aynen alınacak, yuvarlama yapılmayacak, ters kotasyon kullanılmayacaktır. Bir ulusal paranın diğer bir ulusal paraya dönüşümü sırasında Euro, virgülden sonra üç haneden daha az yuvarlanamayacaktır.

- Ulusal paralar yukarı ya da aşağı en yakın ondalığa tamamlanacaktır.
- Maastricht Antlaşmasınının 109 (4) maddesine göre hazırlanan EC/974/98 sayılı Tüzük, 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenleme EPB üyeleri açısından bağlayıcıdır.

Buna göre;

• 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren EPB'e katılan ulusal paralar (yani, Alman Markı, Fransız Fransı, İtalyan Lireti ve diğerleri) Euro'nun alt birimi (sub-denomination) olarak işlem görecektir.

• 1 Ocak 1999 - 31 Aralık 2001 tarihleri arasındaki geçiş döneminde Euro, taraflarca serbest olarak Zorunluluk/Yasak Yok İlkesi (no-compulsion/no-prohibition) çerçevesinde sadece kaydi işlemlerde kullanılacak, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren ise Euro nakit olarak da kullanılmaya başlayacaktır. Bu dönemde taraflar aksine anlaşmadıkça ulusal paralar cinsinden düzenlenmiş sözleşmeler geçerli olmaya devam edecektir. Hesaplanacak ödemelerde hesabın Euro ya da ulusal paralar üzerinden tutulması mümkün olacak, borçlu geri ödemesini Euro ya da ulusal para ile yapabilecek ve söz konusu miktar alacaklının hesabına herhangi bir değer kaybına sebebiyet vermeksizin 1 Ocak 1999'da saptanmış değişim oranları uygulanmak suretiyle yatırılacaktır. Söz konusu ödemelerde sözleşmede belirlenen ulusal para dışında başka bir ulusal para cinsinden ödeme teklifi kabul görmeyecektir. (FRF cinsinden borç DEM cinsinden ödenmeyecektir) 31 Aralık 2001 tarihinden sonra sözleşmeler Euro üzerinden yapılacak, ulusal paralar kullanılmayacaktır.

• Kamu borçlarının Euro'ya dönüşümü (redenomination) Zorunluluk/Yasak Yok ilkesinin istisnasını oluşturmaktadır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kamu borçları Euro üzerinden ihraç edilecek, mevcut kamu borçları ise belirlenen sabit oranlardan Euro'ya çevrilecektir. Zorunluluk/yasak yok ilkesinin diğer istisnaları ise, sermaye piyasasında işlem görece menkul kıymetler ile diğer borçlular tarafından ihraç edilen para piyasası araçlarıdır.

• Geçiş dönemi sonunda (31 Aralık 2001) tüm sözleşmelerde ulusal para birimleri, sabit dönüşüm oranları kullanılarak, otomatik olarak Euro'ya dönüştürülecek ve o tarihten sonra ulusal para birimleri ile ifade edilmiş sözleşmelerin geçerliliği kalmayacaktır.

• 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren Euro kağıt ve madeni paraların tedavüle çıkması ile Euro, Euro alanında tam hukuki statüye sahip tek para olacaktır. EPB'e katılan ülkelerin ulusal kağıt ve madeni paraları ise en geç 30 Haziran 2002 tarihinde tedavülden kaldırılacağından bu tarihten itibaren Euro'nun artık EPB üyelerinde herhangi bir ulusal para birimi ile hukuki statü paylaşımı söz konusu olmayacaktır.

4. Euro Hakkında Pratik Bilgiler

* Euro'nun finansal ve ticari amaçlı kotasyonlarda kullanılacak kısaltması EUR olarak belirlenmiş ve ISO tarafından tescil edilmiştir.

* Euro 500, 200, 100, 50, 20, 10 ve 5 olmak üzere 7 ayrı banknot halinde basılacaktır. 1EUR 100 Cent'den oluşacaktır. Madeni paralar 1 Euro, 2 Euro; 1, 2, 5, 10, 20 Cent olacaktır. Kalıpları hazırlanan kağıt paralardan 2002 yılına kadar 12 milyar banknot basılacak. Madeni paraların miktarı ise, 70 milyar olacaktır.

* Banknotların ön ve arka yüzlerinde Euro adı Latin ve Yunan harfleriyle yazılacaktır.

* Euro'nun amblemi mavi zemin üzerine sarı renkte C harfi ortasına çekilmiş iki paralel çizgiden oluşmaktadır. Paralel düz çizgiler istikrarı simgelemektedir.

* Euro üzerindeki sembollerde ülkeler arasında hoşnutsuzluk yaratmamak için mimaride büyük önemi olan yapılar yer alacaktır.

* 5'lik Euro klasik, 10'luk romantik, 20'lik gotik, 50'lik rokoko, 100'lük demir, 200'lük cam, 500'lük modern çağ dönemlerinden esintilere ait semboller taşıyacaktır.

* 1 Ocak 1999'dan itibaren Avrupa Komisyonu'nun girişimiyle artık satış merkezlerinde, tüketiciye sunulan ürünlerin fiyatları, hem Euro ile hem de ulusal döviz birimleri ile gösterilmeye başlanmıştır.

Euro'nun kullanılacağı 11 ülkedeki perakendecilere verilecek olan logo sayesinde Avrupa Birliği'nde tüketiciler ve perakendeciler, Euro ile tanışmışlardır.

* Tüketici Euro ile ödemeye karar verirse, herhangi bir ek ödeme yapması istenmeyecek. Euro logosu, Avrupa'da tüketiciler ve perakendeciler, turizmci ve diğer ticari sektörler arasında yapılan müzakere sonucunda kabul edilmiştir.

Logo'da "Euro ile ödeme kabul edilir." cümlesi 8 dilde yazılı olup, bu logoyu vitrinlerinde, kataloglarında veya reklam malzemelerinde kullananlar, gönüllü olarak şu yükümlülükler altına girmiş olacaklardır:

* Euro'yu tanıtmak için gerek belge şeklinde gerek personel aracılığıyla önemli ölçüde bilgi bulunacak,

* Müşterilerle ilişki içinde olan personel eğitilecek,

* 1999 yılından itibaren asgari sayıda ürün fiyatı hem Euro hem de ulusal para birimleri cinsinden gösterilecek, 2002 yılına kadar bu sayı arttırılacaktır.

5. Ekonomik ve Parasal Birlik'in Muhtemel Etkileri

Euro, Avrupa Birliği'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) programının en önemli kilometre taşlarından birini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, gerçek bir birlik yolunda en önemli adımlardan biri olarak gösterilen tek para birimi Euro'yu kullanmaya başlayarak, hızla değişen dünya ekonomisinde yeni ve köklü bir değişikliğe adım atmıştır.

Euro'nun etkileri en geniş şekli ile AB ülkelerinde hissedilecektir. AB'nin gerçek anlamda bir ekonomik ve siyasi blok olarak ABD ve Japonya'nın başı çektiği Asya Bloku'nun karşısına üçüncü bir güç olarak çıkışı, Euro'nun ne derece kabul göreceğine bağlıdır. Euro'nun uluslararası bir para; rezerv, ticaret ve değerlendirme parası olarak yerinin ne olacağını bugünden kestirmek son derece zordur.

AB üyelerinin yaklaşık 10 yıldır tatbik ettikleri uyum programları ile aralarındaki ekonomik ilişkiler büyük ölçüde senkronize edilmiştir. Euro, bu gelişmeyi hızlandıracak ve yeni bir boyut kazandıracaktır. Euro ile beraber 10 ayrı para birimi ortadan kalkarak tek bir para birimine ineceği için kur hareketlerinin ekonomi üzerindeki etkileri de önemli ölçüde azalacaktır. 10 para biriminin tek bir birime indirilmesi, özellikle döviz işlemlerinde basitlik ve işlem maliyetlerinde önemli bir düşüş sağlayarak ticareti canlandıracak, finansman alanında ise döviz pozisyonlarının güvenceye alınması ve dengelenmesi için gerekli olan "hedging" maliyetlerini azaltarak yatırımları teşvik edici bir unsur olacaktır.

Euro ile beraber dünyada ticaret, rezerv ve değerlendirme birimi olarak kullanılan başlıca paraların sayısı üçe çıkacaktır. Bu üç para birimi aynı zamanda üç büyük ekonomik bloku da temsil ettiği için bloklaşma ve rekabet gibi konular da 21.yüzyılın ilk çeyreğinde daha farklı bir düzeyde tartışılacaktır.

Euro ile birlikte AB sınırları içerisinde dünyanın en büyük devlet tahvili piyasası ortaya çıkacaktır. Sadece AB üyesi devletlerin değil, yabancı ülkelerin de Eurobond adı altında tahvil ihraç ettikleri bu piyasa, ilk

andan itibaren Euro ile işlem yapmaya başlayacaktır. AB üyesi ülkeler devlet borçlarını Euro'ya çevirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu şekilde daha baştan bu piyasaya bir derinlik ve işlev kazandırılacaktır. Keza, Euro'ya katılacak olan ülkelerin borsalarında işlem gören hisse senedi fiyatları da Euro'ya çevrilecektir. Bu çalışmaların amacı, Avrupa sermaye piyasalarında Euro'yu baştan yerleştirmek ve Avrupa sermaye piyasalarını entegre etmektir. Finansal enstrümanlar arasındaki bu harmonizasyon, etkin finansman yöntemi ve en düşük finansman maliyetini elde etme konusunda yatırımcılara önemli avantajlar sağlayacaktır. Yine tek elden yönetilen para politikası ve birleşmiş bir para piyasası, finans kurumları arasındaki rekabeti artıracaktır. Euro'ya katılmak için gerekli şartların üye ülkeler tarafından yerine getirilmesi sırasında uygulanan "uyum kriterleri" faiz hadlerinin tek bir noktaya doğru hareket etmesini sağlayarak istikrarlı bir uzun vadeli faiz ortamı yaratılmıştır. Tabii ki, kısa vadeli faizlerde farklılıklar vardır ve bir müddet daha görülmeye devam edecektir.

Kur ve faiz duvarının ortadan kalkmasıyla beraber, fiyatlarda şeffaflık ve şirketler arasında rekabet ve verimlilik artışı beklenmektedir. Avrupalı şirketlerin bu istikrar ortamında daha sağlıklı büyüme gösterecekleri ve dünya çapında rekabet güçlerini artıracakları bir gerçektir. Bundan tüketiciler de olumlu şekilde yararlanacak fiyat saydamlığı ile farklı yerlerdeki AB vatandaşları ürün fiyatları ve aldıkları ücretler açısından daha kolay karşılaştırma yapma olanağı bulacaklardır. Tabii ki kısa vadede işsizlik ve ücretler arasındaki farklılıklar dolayısıyla bazı sorunlar yaşanacaktır. Şu an tartışılan konuların içerisinde en hassas olanı da budur.

Olası Sorunlar

Para politikasını belirleme yetki ve sorumlulukları ellerinden alınan AB üyesi ülkelerin hükümetlerinin makro ekonomik dengesizlikleri düzeltmek için ellerinde bütçe ve maliye politikalarından başka araç kalmayacaktır. Vergilerle oynama yoluyla istikrar getirme son derece zor ve bireylerin daha az vergi ödeme isteği nedeniyle de politik olarak arzulanmayan bir yaklaşımdır.

Bu açıdan AB üyesi ülkelerin bütçe disiplini sağlamakta zorlanacakları bir gerçektir. Gerçekleşecek şokları reel ekonominin kendi çarkları içerisinde düzeltmesi de kolay değildir. Reel ekonomi bunu, işgücü mobilitesi ya da ücretlerdeki değişikliklerle yapabilir. AB sınırları içerisinde hukuken işgücü dolaşımı serbest olsa dahi fiilen böyle bir serbesti yoktur. Bu konuda AB, kesinlikle ABD ile kıyaslanamaz. Yine ücretlerdeki bir ayarlanmanın getirebileceği sosyal ve politik fatura son derece ağır olacaktır.

6. Euro'nun Türk Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Euro, sadece Avrupa Birliği üyesi ülkeler açısından değil tüm dünya piyasalarında köklü değişikliklere yol açacaktır.

Türkiye de ekonomi politikalarında ve piyasalarında yapısal değişime yol açacak bu büyük organizasyondan kuşkusuz etkilenecektir.

Ancak aşağıda belirtilen nedenlerle Euro'nun ülkemize olan yansımaları diğer üçüncü ülkelere olan yansımalarından daha yoğun bir şekilde hissedilecektir.

- Avrupa Birliği Türkiye'nin en büyük ticaret ortağıdır. 1.1.1996'da uygulamaya geçilen gümrük birliği sonucunda AB ile ticari ilişkileri artma eğilimi göstermiş ve 1997 yılı verileriyle ihracatın % 47'si, ithalatın ise % 51'i AB ülkeleriyle gerçekleştirilmiştir.

- Türkiye'nin dış borçları 94 Milyon Dolar civarındadır. Bunda Avrupa dövizlerinin payı % 40, bunun % 35' i ise Alman Markı cinsindedir.

- 1987 den 1998'in ortalarına kadar 15 Milyon Euro Bond çıkarılmıştır. Bunların % 70' i Mark cinsindedir.

- Geçmiş 5 yılda doğrudan yabancı sermayenin % 70'i Avrupa'dan gelmiştir.

- 3 milyondan fazla Türk Avrupa'da, özellikle Almanya'da yaşamaktadır.

- Türk bankacılık sistemindeki sınır ötesi işlemlerin % 50'si AB para birimlerinde gerçekleşmiştir.

- Resmi rezervlerin % 60' ını AB para birimleri oluşturmaktadır.

- Türkiye'nin toplam döviz tevdiat hesaplarının % 40'ı AB para birimlerinden oluşmaktadır.

- Türk işçilerinin Merkez Bankasındaki birikim tutarları 21 milyon Mark civarındadır.

- Türkiye AB ile 1963'den itibaren Ortaklık Antlaşması çerçevesinde ilişkilerini yürütmektedir. 1995'de AB ile Türkiye arasında gümrük birliği kurulmuş ve 1 Ocak 1996'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Geçen süre zarfında bu Türk ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir.

AB ile bu şekilde yakın bağları bulunan Türkiye Euro'dan ilk etkilenecek ülkelerin başında gelmektedir.

6.1. Euro ve Bankalar

Euro ile ilk tanışacak sektör, finans sektörüdür. 1 Ocak 1999'dan itibaren Euro'nun Avrupa'da kaydi tek para birimi olarak bankacılık sisteminde kullanılmaya başlamasıyla birlikte AB bankaları, Türk bankaları karşısında önemli bir avantaj elde edecektir.

Euro'nun kullanımı, Avrupa bankalarında birçok ülkenin parasının birbiriyle değiştirilmesinden doğan işlem maliyetlerini önemli ölçüde düşürecektir. Maliyet düşüşünden Avrupa'daki bankacılık sisteminin yıllık 20,25 milyar Dolarlık bir avantaj sağlayacağı hesaplanırken, bu durum Türk bankalarına karşı rekabet gücünü daha da artıracaktır.

Türk bankacılık sektörü, elektronik bankacılık ve işletmecilik anlayışında oldukça iyi durumdadır. Bu durum, Türk bankalarının Avrupa bankaları ile olan yarışında işini kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber büyük yapısal sorunların gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Türkiye'deki sistemin en önemli sorunu sektörün kamusal ağırlıkta olmasıdır. Ziraat Bankası, Halk Bankası, Emlakbank ve yarı kamusal nitelikteki Vakıfbank, sektörün yarısından fazlasına hakim durumdadır. Üç kamu bankasının piyasa ekonomisinin kuralları yerine devlet gücünü arkalarına alarak bankacılık yapmasının, sektörde rekabet ve verimliliği, özel bankaların güçlenmesini önlediği savı yaygındır.

İkinci büyük sorun özel sektör bankalarının mevcut yapılanmasıdır. Türkiye'de 70'i aşkın banka olmasına karşın bankaların tamamına yakını çok küçük bankalar olup, bu bankaların mali güçlerini Avrupa bankaları ile kıyaslamak mümkün değildir. Kaldı ki, birçok büyük Avrupa bankası sahip olduğu büyüklüğe karşın Euro'ya hazırlanmak için birleşme yoluna giderek daha da büyümüşlerdir.

Euro ile, ulusal paraların birbirleriyle değiştirilmesinin sona ermesi sonucu işlemlerin azalması ve Avrupa çapında fiyat farklılıklarının kaybolmaya başlaması ile birlikte Avrupa'daki şirketler, bankalar yeni durumdan daha çok yararlanmak, yeni pazarlara güçlü girebilmek için evlilikler yaparak şube sayılarını, personel giderlerini azaltmaya başlayacaklardır. Euro ile kâr payları azalan bankalar yeni pazarlara yönelecekler, ilk gelecekleri yer de Türkiye olacaktır. Türk bankaları arasında da Avrupa pazarlarına girebilmek için birleşmeler olabilir. Aksi halde Türk bankaları zorlanacaktır.

Euro'ya geçişle Türk bankalarının Avrupa'nın her ülkesindeki muhabir bankalarda bulunan hesaplarına gerek kalmayacaktır. Bankalar sadece bir merkezde Euro hesabı açacaklar, bu merkez büyük olasılıkla Almanya'nın finans kenti Frankfurt olacaktır. Her ülkeyle yapılan para işlemleri için ayrı ülkelerde ayrı hesaplara gerek olmayacak, bu uygulamayla Türk bankalarının maliyetleri düşerken, Avrupa'daki bankaların da kârları düşecektir.

Yeni uluslararası ödeme sistemi, yenilenmesi planlanan takas ve muhasebe sistemleri, Euro ile ortaya çıkacak yeni enstrümanlar, hizmetin gerektirdiği yüksek teknoloji nedeniyle yeni bilgisayar sistemlerine önemli yatırımlar yapılacaktır. Bu noktada Türk bankalarının Avrupa ile rekabet edebilmesi için kaynak ayırması zorunlu hale gelecek, yeni hizmetlerin gerektirdiği kaliteli insan için eğitime de kaynak ayrılması gerekecektir.

Türkiye, Euro'nun etkileri ile Euro banknot ve madeni paraların 1 Ocak 2002'de tedavüle girmesiyle başka bir boyutta ve çok daha yakından tanışacaktır. Yıllardır tasarruflarını döviz olarak tutmaya alışmış olan halkımız Avrupa paralarını, özellikle de Alman Markı olarak tuttuğu tasarruflarını Euro ile değiştirmek durumunda kalacaktır. Binlerce döviz tevdiat hesabının içeriği değişeceği gibi piyasada nakit olarak dolaşan 11 ülkenin parası da tedavülden kalkacaktır. Burada önemli bazı lojistik zorluklar görülecektir. Türk bankacılık sisteminin burada da bir sorunla karşı karşıya kalması muhtemeldir.

6.2. Euro ve Dış Borçlar

Türkiye'nin dış borç toplamı 94 milyar dolara yakındır. Bu borçların yaklaşık yüzde 25'i Avrupa ülkelerinden sağlanan dış borçlar, alınan proje kredileri ve mali piyasalardan 5-10 yıl gibi uzun vadeli devlet tahvili ihracı yoluyla alınan borçlardan oluşmaktadır. Bu borçlar da ağırlıklı olarak Alman Markı, İtalyan Lireti, Fransız Frangı, İngiliz Sterlini gibi tedavülden kalkacak paralarla yapılmış durumdadır. Bu paraların değerlerinin farklı olması nedeniyle alınan her borç için ödenecek faiz oranları da farklıdır. Euro'nun değeri ve pazarlıklar, Türkiye'nin dış borcunu milyarlarca Dolar düzeyinde etkileyebilecektir. 1 Temmuz 2002'den itibaren Avrupa'daki bütün ulusal paraların tedavülden kalkacak olması nedeniyle, Türkiye'nin de bu tarihten sonraki bir tarihte vadesi dolan bütün Mark, Liret, Sterlin, Florin bazındaki borçlarının Euro'ya çevrilmesi gerekecektir. Bu pazarlıkların önümüzdeki yıldan itibaren yapılması gerekirken; pazarlıklarda en büyük konuyu, Euro'nun değeri ve faiz oranı oluşturacaktır. Euro'nun Dolar karşısında değerinin yüksek tutulması halinde Türkiye'nin Euro'ya çevrilecek 20 milyar dolayındaki dış borcu otomatik olarak artacaktır. Diğer halde ise azalacaktır.

Bunun yanısıra Euro, AB içinde mali piyasaların bütünleşmesini sağlayarak, işlem ve borçlanma maliyetlerini düşürecek, bu da Türkiye gibi ülkelerin, derinliği ve likiditesi artacak Avrupa mali piyasalarından daha ucuz ve kolay borç bulmasına yol açacaktır.

6.3. Euro ve Dış Ticaret

Euro'nun devreye girmesiyle bölge ile dış ticaretimizi kolaylaştırıcı ve ticaret yaratıcı etkileri ortaya çıkabilecektir. Euro ile Para Birliğine dahil

ülke pazarlarında tek para ile işlem yapılacağından kur riski ve döviz kuru farklılıklarından kaynaklanan maliyetler ve belirsizlik ortadan kalkacak ve özellikle birden fazla üye ülke parası ile birarada işlemlerini yürütmek zorunda olan firmalar açısından bir tasarruf sağlanmış olacaktır. Bu durum bölge ile ticaretimizi kolaylaştırıcı bir etki yaratacaktır.

Ayrıca Euro bölgesi içerisinde makro ve mikro ekonomik etkinliğin artması sonucu büyümenin hızlanması beklenmektedir. Bu durum özellikle Türkiye gibi bölge ile Gümrük Birliği çerçevesinde tercihli düzenlemeleri olan ve yüksek ticaret hacmine sahip ülkeler açısından ticareti artırıcı etki doğurabilecektir.

Bunlara ilave olarak, bölge içinde fiyatların şeffaflaşması ve rekabetçi devalüasyon tehdidinin azalması dış ticaretimiz açısından avantaj sağlayacaktır.

Ancak Euro'nun, Avrupa Birliği'nin rekabet gücü, fiyatlar ve özellikle Topluluk içi ticarete yoğunlaşma üzerine olası etkileri Türkiye açısından daha çetin rekabet koşullarının ortaya çıkması anlamına gelebilecektir. Bilindiği gibi, Türkiye ile AB arasında sanayi ürünlerinin serbest dolaşımı gümrük birliği ile sağlanmış bulunmaktadır. Dolayısıyla anılan sektörlerde AB içinde dış rekabet gücünün artması, Gümrük Birliği vasıtasıyla, AB içindeki fiyatların düşmesinin öncelikle ihraç fiyatlarımız üzerinde düşüş yönünde baskı yaratması ve bölge pazarındaki rekabet gücünün korunması için bazı sektörlerde verimlilik artışı sağlanması ve yapısal reformlara gidilmesini zorunlu kılması beklenmektedir. İthalat açısından ise bir yandan sanayi için ucuz yatırım malı ithalatını mümkün kılabileceği gibi, tüketim malları ithalatında (özellikle binek otomobiller) mevcut artışın devam etmesi için gerekli zemini yaratabilecektir. Bütün bu gelişmeler AB'ne karşı yüksek ticaret açığımızın daha da büyümesi sonucunu doğurabilecektir.

Gümrük Birliği çerçevesinde hassas ürünler kapsamında yeralan otomotiv sanayi ürünlerinde Türkiye'nin üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi üzerinde korunma sağlanması için verilen sürenin 2001 yılında sona erecek olması da dikkate alındığında Euro'nun etkilerinin hissedilmeye başlanacağı 2000'li yıllar içerisinde AB otomotiv sanayii'nde beklenen fiyat düşüşlerine paralel olarak, Türk otomotiv sanayii'nin hem üçüncü ülkeler hem de Avrupa Birliği'nden kaynaklanacak ciddi bir rekabet baskısı ile karşılaşması ihtimal dahilindedir.

Bölge ülkelerinde uygulanacak kur politikalarının dış ticaretimiz açısından yaratabileceği etkilere gelince;

Tek para ile birlikte bölge ülkelerinin tek bir döviz kuru olacaktır. İçinde bulunduğumuz geçiş döneminde Euro'nun üçüncü ülke paraları karşısındaki değeri sabit bir kur üzerinden üye ülke paralarına dönüştürülecektir. Dolayısıyla, bölge ülkeleri arasındaki ikili döviz kurları

ve Euro ile sisteme dahil ulusal paralar arasındaki döviz kuru geri dönülemez biçimde sabitlemiş olacaktır. Bu çerçevede, bölge ülkeleri içerisinde döviz kuru bir para politikası enstrümanı olarak kullanılma niteliğini kaybetmiş olacaktır. Bu durum dış ticaretimiz açısından farklı yönde gelişebilecek fiyat etkisi anlamına gelmektedir.

Bölge içinde ikili döviz kurlarının geri dönülemez bir şekilde sabitleştirilmesi Euro'ya dahil ülkelerin devalüasyon yoluyla dış rekabete karşı korunma ya da rekabetçi fiyat avantajı sağlama imkanlarını ortadan kaldırmış olacaktır. Euro bölgesi içinde tek bir döviz kurunun (Euro ile üçüncü ülke paraları arasındaki döviz kuru olarak) ortaya çıkması ve bu döviz kurunun da tek tek üye ülkelerin performansına bağlı olmak yerine genel olarak bölge ekonomisi temel alınarak belirlenmesi, bölge içindeki döviz kuru dalgalanmalarının Türkiye'nin ihracat performansı üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmış olacaktır.

Diğer taraftan, bölge ülkeleri arasında döviz kuru riskinin ortadan kalkması daha şeffaf ve öngörülebilir dış rekabet ortamının oluşturulması, üçüncü ülkelerin uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlüklerini ortaya çıkarabilmeleri için uygun ortam yaratabilecektir.

7. Euro İçin Reform

Avrupa Birliği ile yoğun ekonomik ve ticari bağları bulunan Türkiye'nin değişime uyum sağlamak için bir takım önlemler alması gerekmektedir.

Bu bağlamda Türkiye AB normlarına yaklaşma çabalarını yoğunlaştırılmaz ise yüzde 50'leri aşan ekonomik ve mali bağımlılığımız olan bir "Blok" u dışlayıp yeni dengeler aramak zorunda kalacaktır.

Güçlü ekonomik kurumlar ve bağımsız bir merkez bankası ile Euro'ya sağlam bir geçiş yapılabilir. Bu amaç doğrultusunda, reformlara hız kazandırılmalı, mali ve yapısal değişikliklere gidilmelidir.

Kaldı ki, Avrupa Komisyonu 4 Kasım 1998 tarihinde bütün tam üye adayları için olduğu gibi Türkiye için de "İlerleme Raporu"nu sunmuş, tam üyelik amacı güden ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birlik'in gerektirdiği asgari şartlara uyum sağlaması gerekliliğini vurgulamıştır.

İlerleme Raporu'nun bizim açımızdan daha açık ifadesi, günlük etkilerin ötesindeki uzun vadeli stratejiler kapsamında, AB'nin Euro'ya geçişini çok daha dikkatle izlememiz gerektiğidir.

Bu doğrultuda makro ekonomik politikalarda istikrarın sağlanması, Merkez Bankası'nın özerkleştirilmesi ve kamu açıklarını finanse eden kurum olmaktan çıkartılması, devlet kaynaklarından imtiyazlı olarak yararlandırma ilişkisine son verilmesi AB'nin istikrar ve büyüme paktına

taraf olunması, sermaye hareketlerinin tam olarak serbest kılınması AB ile daha sıkı para ve döviz kuru işbirliğine gidilmesi ve nihayet sınırlı ölçüde de olsa Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne katılım bizi orta vadede bekleyen gerçekler olacaktır.

Amaç, tam üyelik anında, Euro alanına en yakın hale gelebilmek için, Ekonomik ve Parasal Birlik kriterlerine mümkün olduğunca yakın hale gelmektir.

Ancak yukarıda belirttiğimiz "İlerleme Raporu" kapsamında, hiçbir tam üye adayının zaten ilk aşamada bu alana giremeyeceği öngörülmekte, Euro alanı ise, şu an için bütün AB tam üyelerini kapsamamaktadır. Bununla birlikte tam üye olduktan sonra, sonsuza kadar Euro alanının dışında kalmanın olanağı yoktur. Zira Euro, kendisine yüklenen siyasi kimliğin ötesinde, Gümrük Birliği aracılığıyla taraf haline geldiğimiz bir ekonomi felsefesinin de bütünleştiricisi ve ekonomik entegrasyonun tutkalı olma kimliğini üstlenmektedir.

İşte bu noktada, Türkiye'nin güncel gelişmeleri izlerken, Euro alanına girişin ön koşulu olan Ekonomik ve Parasal Birlik ile asgari ölçüde de olsa uyumu öngören çalışmaları gündemine alma zorunluluğu bulunuyor. Ashnda, bunlar Türk ekonomisinin gerçek çıkarları için geç bile kalınmış bir dizi önlem paketini oluşturmaktadır.

Örneğin Merkez Bankası'nı özerkleştirip, siyasi müdahalenin uzağına taşımak mali disiplin açısından mutlaka halledilmesi gereken bir sorundur. Yine Merkez Bankası kaynaklarının bazı siyasi talepler doğrultusunda ekonomik koşulların dışında yönlendirilmesinin, kamu açıklarının para basarak karşılanmasının önüne geçilmesi enflasyonla mücadele açısından dikkate alınması gerekli bir başka zorunluluktur.

Enflasyonu düşürmek için yıllardır üzerinde durulmasına karşın bugüne kadar gerçekleştirilemeyen yapısal reformlar Euro'ya hazırlık için "olmazsa olmaz" koşul dur.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Euro'dan ilk etkilenecek ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Ancak bu etkilenmenin boyutunu Avrupa ekonomisinin güçlenmesi değil, Türkiye'nin kendi sorunlarını çözüp çözemeyeceği belirleyecektir. Türkiye sorunlarına rağmen son yıllarda yüzde 8 gibi çok büyük kalkınma hızlarını yakalamıştır; ancak, çok ciddi yapısal sorunlarını çözmeden bu kalkınma hızını sürdürmesi zordur. Bu kadar yüksek oranlı ve kronik enflasyonun nedeni olan yapısal sorunlarını, reformları gerçekleştirerek çözerse o zaman Euro'dan kârlı çıkacaktır.

İşte bu noktada EURO ve PAN-AVRUPA olgusu, Türkiye için yeni bir şanstır. Topyekün "yeniden organize" olmak, değişen ve gelişen dünya ve özellikle AB konjonktürüne yeniden uyum sağlamak için çok güzel bir fırsattır. ◆

8. Kaynaklar

- "Avrupalı Tüketiciler Euro Logosu ile Tanışıyor", Avrupadan Güncel Haberler, s. 20.
- Baydarol, Can, "Euro'ya Uyum Sağlamalıyız", Milliyet, 16 Ocak 1998.
- Çavuşoğlu, Mehmet Sami, "Euro Şans Tanımıyor", Görüş dergisi, Ağustos 1998.
- Dönmez, Şermin, "Euro ,Geliyor, Türkiye Bakıyor", Forum Dergisi, Ekim 1998.
- Dr. Klaus-Dieter Borchardt, "Avrupa Bütünleşmesi", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını.
- DTM, "Ekonomik ve Parasal Birliğin Üçüncü Aşaması ve Tek Para", Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- DTM, "Euro-Kitapçık", Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- DTM, "Euro-Temel Kitap", Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- Güngör, Zehra, Milliyet, 2 Ocak 1998.
- Özbay, Pınar, "Euro ve Avrupa Para Sistemi", TCMB Lira Dergisi, Ocak 1999.
- TCMB, "Euro 1999", Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Haziran 1998.
- TCMB, "Euro'ya Geçiş Sorular ve Cevaplar", Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Kasım 1998.
- TCMB, "Euro Bölgesi İzleme Raporu Ocak 1999", Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- TCMB, "Turkey and Economic and Monetary Union".
- Töre, Nahit, "Ekonomik ve Parasal Birlik'in Türk Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Etkileri Neler Olabilir", Güncel Avrupa Dergisi s. 10-11-12, Ekim-Aralık 1998; Quest, Euro ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik Üzerine Soru ve Cevaplar, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını.
- "1998 Yılı Aday Ülkeler İlerleme Raporları", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını.